

KÁROLYI ATTILA:

A SZABAD AKARAT FOGALMA AURELIUS AUGUSTINUSNÁL

A Birodalom fennáll, a latin nyelv uralkodó, de Róma nagyjait mindjobban az egykori barbár népek provinciái adják. Észrevétlen bár, de egy kultúra van halálán és ugyanakkor egy újszülött tesz lépéseket a még lüktető romokon. Valami új, valami más van alakulóban. Az ősi források kiapadtak, az ősi istenek vidékre menekültek, pogányok lettek s a régi nagyságot lassan a nomád hullámok mossák el...

E kor bölcselője Aurelius Augustinus /354-430/, a nyugati patrisztika kimagasló alakja és Aquinói Szent Tamásig legnagyobb tekintély. Az afrikai rétor, Cicero méltó követője keresi az igazságot. A szelleme a manicheus közösségből a szkepticizmuson, az újplatonikus tanításokon /ezen belül legfontosabb az Új Akadémia és Plótinosz/ át a kereszténységhez vezető úton halad.

Észak-Afrikában is pezseg a kiforratlan vallás. A hippói püspöknek elsőrendű feladata hitének megvédése, megvilágítása a misztériumvallások és a gnosztikusok, a szakadárok, az eretnekek ellen, kik néha fizikailag is fenyegetik. Numidiai elődjeihez, Tertullianushoz, Cyprianushoz, Lactantiushoz mértén is lelkes apologétaként ítéli el a donatistákat, a manicheizmust, az arianizmust, Montanus és Pelagius követőit, akár a támadó pogány filozófusok "hitetlen" okoskodásait.

Az egyházatya írásai jóval többek, mint kortörténeti érdekességek. A Biblia mellett /ebben az időszakban készül a Septuaginta helyére Jeromos által a Vulgata/ az élő zsidóhagyomány is olvad be az élő keresztény hagyományba. Ezt írják le az apostoli atyák /II.sz./ és a IV. és V. században néhány fontos keresztény dogma fogalmazódik meg. Természetesen az egyéb misztériumok mellett az antik filozófia sem hatástalan. Legkönnyebben a hellénizmus etikus irányzatai/elsősorban a sztoicizmus önfegyelmzése és erényrendszere nagy jelentőségű, ám a cinikusok szegénységről vallott nézeteik, az epikureisták nyugalomboldogság tana is/ hordoz párhuzamos megfeleléseket és használható elemeket. De a platonai ill. plótinoszi idea, Logosz, az isteni lét és egyéb főleg sztoikus, ujjpythagoreus ismeret- és lételméleti kategóriák is alkalmazhatók.

Ágoston ennek a gondlatiságnak nagy képviselője és rendszerezője. "Intellige ut credas, crede ut intelligas" - értek, hogy higgyek, hiszek, hogy értsek /sermo 43.7.9./ Kétkelkedik a kétkelkedésig, de ez már bizonyosság, ez az alap, a szellemi-lelki benső s ezzel egyben elutasítja az evilágiságot. A sztoikusok foglalkoztak az ember intellektusával, a misztériumok pedig az érzélemvilágot állítottak előtérbe. A vallomásíró az első Én-t tárja fel a maga sokrétűségében, önálló, maradandó valóságként. A közösségben helyet találó "én" az új kor szelleme és őstalaja az újkori szellemiségnek akár a protestantizmust, janzenizmust, Leibniz vagy Hegel rendszerét,

akár az életfilozófiákat, vagy az egzisztencializmust tekintjük. A középkori kereszténybölcseletben a skolasztikáig ő a legnagyobb személyiség és ebben a korszakban is ki kell emelni az universale-viták "realistáira" gyakorolt hatását: konkrétan Anselmusra az értelem és megismerés tana; Petrus Abelardusra a szubjektivizmus; az oxfordi iskolára /pl. Roger Bacon/ kritikus módszere; a régebbi ferences iskolára /pl. Bonaventura/szinte a teljes ágostoni hagyomány; Duns Scotusra az akarat és egyediség; problematikája; a misztikusokra /Hugo, Szentviktori Richard, Eckhart, Seuse stb.../ bensőségessége, illuminato felfogása és a predestinációs nézetekre a kegyelem hangsúlyozása hatott erősen.

Amelyik gondolkodó az embert teszi meg vizsgálódása célpontjául akaratlanul is szembetalákozik az akarat, a szabadakarat kérdéskörével. Az akaratszabadság általános értelemben az ember "szellemiségében" jelentkező lehetőség, képesség, mely szerint az egyén önállóan meghatározza tetteit. Az etikai oldalát tekintve, cselekvése közben választ a jó és a rossz között és amennyiben választása csak tőle függ, akkor felelősséggel is tartozik, megítélhető. Az indeterminista felfogás minden külső októl függetlennek fogja fel az autonóm akarat és a szükségszerűség ellentéteződik, de a kategória esetleg csak a szellemi szférára korlátozódik. A másik nézet a determinista, mely szerint az ember minden cselekvése okozatilag determinált. E szemlélet gyakran mechanikus értelmezést eredményez. A harmadik megközelítési módnál

pedig mind az objektív szükségesség, mind az egyén kölcsönösen hat egymásra, de e kettő összetevő nem feltétlen egyforma súlyú. A filozófiatörténet egyik sokat vitatott problémája ez és Ágoston e láncolatnak kicsit mellőzött, de szerves tagja! Ennek talán az az oka, hogy nem könnyű őt egzaktan utolérni, e fogalomról több helyen és néha ellentmondóan ír, azonkívül eléggé összetetten kezeli a liberum arbitriumot. És így fennáll az /át/rendező szubjektivizmusának /félreértelmezésének/ veszélye is. Ugyanis alkotásai többnyire polémiák, lírikus, misztikus alkotások, melyek akár évtizedek többször elővett és folytatott sorai vagy csak később /a szerző által/ összeállított könyvek. A szónoki, költői hév és túlzás mellett él a logikai magyarázat és ezért számomra is a logikai megközelítés látszik használhatónak. Gondolatmenetem váza főleg fontosabb "A szabad akaratról", az "Isten városáról", "A Szentháromságról" és a "Vallomások" c. írásaira épül /és a kisebb műveket csak felszínesen öleli át/.

A vallásbölcselelő el-elszórt, szabad akaratot tárgyáló fejtegetései mögött egy rendszer körvonala húzódik, mely egy bizonyításra alapul: az örök törvény nem zárja ki a szabad akaratot, másként megfogalmazva az "isteni jóakarat" és a világban lehetséges bűn összeegyeztethető.

Az Abszolútum erkölcsi eszmény, mivel az isteni attributumok /Lét, Igaz, Jó stb./, maguk az értékteljeség. De az attributumokból kettőt feltétlenül problematikusnak, kevésbé megvilágítottak ítél Ágoston: Isten, aki

Mindentudó gyarapíthatlan tudású /De Trin.I.6.c.10./, tehát örök jelenében végtelen ismeretek birtokosa. A teremtményeket szeretetével hívja létre és azok "azért vannak, változnak, mert változatlan tudásával ismeri őket" /De Trin.VI.10.c.11/. Tudás majd létezés. Az ember szempontjából "előretudás" /ez a bölcsesség!/
nem egyenlő a determinizmussal és nem tagadja a szabad akaratot, jelenti ki a szerző /Civ.Dei V.9./. Ezt egy emberi hasonlattal lehet megvilágítani: "Valamint a Te emlékezedet nem teszi megtörténtté a múltat, úgy Isten előretudása nem kényszeríti a jövődöket arra, hogy megtörténjék." /De lib.arbitr. I.3.c.4./

"Semmi sem a fatum szerint történik" - hangzik a tételmondat. Jellemzően idekapcsolódik a hippói püspök filologizálása is: a fatum a fandum szóból lett, melynek jelentése "amit szabad mondani, igazság". Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy akkor mit is jelent a fatum? Erre a válasz a következő: e szó "alatt azt értjük, hogy állandóan, szüntelenül szólott, amint szüntelenül tudja a jövődöket és mindent, amit majd tesz" /Civ.Dei V.9./. Így az isteni funkció nem merül ki a teremtéssel, hanem utána a fenntartás és kormányzás ugyanolyan fontosságú és intenzitású. S emellett még egy gondolat is megfűződik, hogy a teremtés fokozatosan bontakozik ki.

Az akarat szempontjából vakvégtet semmiképp sem lehet, mert "ha azt kell kényszer alatt értenünk, ami nincs a hatalmunk alatt, hanem akaratunk ellenére megvalósítja azt, amire hatalma van - mint pl. a halál kényszerűsége - e szerint nyilvánvaló, hogy nincs alávetve az akaratunk,

amellyel helyesen vagy helytelenül éltünk" - okolja az író. Létezik a tágabb nembeliség, de közösséget a személyesség síkján alkotnak, s az individuum szólal meg e hangban: "Ha valamit akartam vagy nem akartam, kétségtelenül bizonyos voltam, hogy nem más valaki, hanem én akartam vagy nem akartam azt a dolgot... Ha pedig akartam ellenére cselekszem valamit, úgy láttam, hogy ezt szenvedem inkább, mint cselekszem..." /Conf.VII.3.5./. Ebből a következtetés szűrhető le, hogy az akarat, mint olyan, mindig szabad /csak az egyéntől függő/, mert amennyiben már nem szabad, már nem akarat /hanem szenvedés/.

Isten Mindenhatósága is ütközőpontot kínál. Egy Platon követő evidenciával jelenti ki, hogy a Jó a rosszat nem teremtheti, mert "ha ezt megtenné, akkor egész bizonyosan kisebb lenne a hatalma" /Civ.Dei V.10./. E feloldásban a jellegzetes ágostoni logika működik, kicsit következtetlen platonista, de felettébb virtuóz. Isten önmagát nem tagadhatja meg, és az, hogy nem vétkezik nem jelenti azt, hogy nincs szabad akarata /lásd a Civ.Dei XXII.c.30./. A vétek tudtával jött létre - megengedte /Ench.c.95./, mert a rosszból is - oldja fel az ellentmondást Augustinus - ő jót tud csinálni /De Gen.ad.litt. I.11.sz.12./. "A rossz semmiképpen sem Isten rendje által lett, de igazságosságával, amellyel mindennek megadja a magáét, nem engedte a renden kívül és beleillesztette az azt megillető rendbe" /De ordine I.6.17./. Isten akarata saját céljainak és előrelátásának megfelelően hat.

Az ember világa néha kaotikusnak tűnik, mert nem látja a végcélt és egyáltalán nem jelenti azt, hogy ki van zárva az isteni gondviselésből, amelyet isteni segítő-készségnek vagy akár a teremtési terv megvalósulásának is tekinthetünk. /Civ.Dei V.11./

Ez a gondviselés két úton lehetséges. A fizikai út a világ kibontakozásának fogható fel, mely a természet rendjén keresztül megszokott kauzalitásként jelenlevő, ha úgy tetszik közvetett, szükségszerű. De van egy morális, együttműködésre sarkalló, természetfölöttiként felfogható is, mely közvetlen, azaz szabad, az akaratlan keresztül érvényesülő. Ennek működéséhez szükségszerű az emberi, szabad akarat /lásd a De lib.arbitr.II. és a De Trii.III.2.7./. Véletlenek nincsenek csak rejtőzködő okok, az pedig természeti vagy akarat. A végső ok azonban mindig akarat - isteni vagy emberi, állítja szerzőnk. Az örök törvény a mérvadó, leképezései időleges törvényeket eredményeznek, s mindezek tovább árnyalják a világot...

Csak azután, hogy némileg elkülönült ill. megalapozódott az emberi akaratsszabadság, tér át az ágostoni gondolkodás annak milyenségére és mechanizmusára. Itt is a külső közvetlen kapcsolódási pontokat kell előbb megmutatni.

Először is az egyént kell megvizsgálni. Amennyiben beindul az akarás már egyben cselekvés is, de a cselekvés nem meríti ki az akarás tartamát, "tehát sok mindent cselekedtem s bennük az akarás és a képesség nem volt azonos." /Conf.VIII.8.20./ Ez az abszolút szabadság első koriátja.

És ilyen, némiképpen "külsődleges" az akarat motívációja is. Ez, vagy a vágy /bár előfordul, hogy azt "erős akaratnak" nevezi/, vagy a félelem előzi meg /tisztetet, állandó létigenlés?/. E motívumok használatában néha következtlen ill. homályos /ám e fogalmak csak logikailag leírhatatlanok/. Itt kapcsolható be az "élvezet-használat" elmélete, mely szerint minden ember boldog szeretne lenni akár jó akár rossz. Azonban ez nem a fizikai világra alapul, mert a boldogság az az igazságon való örvendezés, a boldog élet pedig az, amelyik nem szerencsétlen.

A vágy nem egy független emberben levő, csak az embert érintő és ebben kimerülő mozgató. Az isteni akarat hat rajta keresztül, az örök törvény, az isteni megvilágítás és vonzás. A vágy és az elbukás lírája így szól: "Lát bizonyos bensőleg szép dolgokat egy magasabb lényekben, amely maga Isten. És amikor meg kellene állnia, hogy élvezze azokat, inkább a magáénak tulajdonítja őket. Nem arra törekszik, hogy Isten által Istenhez hasonló legyen, hanem magától akar olyan lenni, mint ő s ezzel elfordul tőle, egyre lejjebb süllyed, pedig többnek és többnek gondolja magát. Pedig ha eltávolodik attól, aki egyedül elégítheti ki, akkor a lélek sem önmagának nem elegendő, sem más valaki nem tudja kielégíteni. Ezért hiányérzete és nehézségei miatt csak külső tettei érdeklik és azok a bűnös élvezetek, amelyeket általuk szerez, és amelyeknek a megismerését egyébként szeretné és élvezné, hacsak különleges óvatosság vissza nem tartja. Azután elveszti biztonságérzetét, és magára annál kevesebbet gondol, minél bizto-

sabb abban, hogy magát nem veszítheti el." /De Trin.X.
V.7./

Vágyérettől hajtva az emlékezettel és értelemmel állandóan összekapcsolva lehet beszélni akaratról /De Trin. X./. Emlékezet /memoria/, értelem /intellectus/, akarat /voluntas/ adja ki a lélek hármasságát. Az emlékezet a tudás, az értelem a tehetség, az akarat a tevékenység.

Az értelem tudja, hogy ért, tehát van és él /itt általában az intellectus, de a mens szót is használja, így jelentésként előfordulhat a lélek vagy az ész is és szinonímaként beszélhetünk belső látásról, bölcsességről, előrelátásról/. A megismerés csak valami kevésbé ismertre irányulhat, azaz tudása van már a részletekről vagy úgy általában. Most kapcsolja be a gondolatmenetbe Augustinus a "memoriát". Vagyis itt nem egy ismeretbeli előrehaladásról van szó, hanem emlékezésről, pontosabban visszaemlékezésről, így ez az ósállapot visszaidézése, a platóni anamnezis. És érdekes a tudat felfogás is: az ember öntudata előtt még egynek képzelte magát a dolgokkal. Ehhez hasonló egység, harmónia, közösség gondolkodásának jellegzetes háttérszínezete. Az egyén öntudatában önmagáról nem úgy tud, hogy elvonatkoztat magától /és mint pl. tárgyat szemléli/, "hanem azt vonatkoztatja el, amit magához hozzáadott." Itt már felvillan az olvasóban egy gondolat, hogy a hangsúlyozott individualitás csak kísérő, felszínes jelenség! Nála valójában a Transzcendencián át való Immanenciára kifutás érhető tetten, az ósállapot elérése.

Aztán "ha valamit értek, azt is tudom, hogy értek, és tudom, hogy akarom amit akarok, és végül amit tudok, arra emlékszem" - egy bezáruló körről beszélhetünk, melynek mindegyik eleme a másik kettőt is magába foglalja: önmagában mindegyik elhatárolható, de amennyiben vagy emlékezünk, vagy értünk, vagy akarunk már mindhármat használjuk. "Azért egy, mert egy élet, egy lélek, egy lényeg" okol a vallásbölcselelő és sóhajt is, nemcsak lelkek, hanem testek is vagyunk...

Laosan felállítható az akarat modellje is. Az ismeretlenre nem irányul akaratunk, de a nem-ismertre annál inkább, mert az akaratban mindig fennáll a "valamilyen konkrét célkitűzés", vagyis nem akarunk úgy általában, hanem csak ezt vagy azt kijelölve. Az akaraton belül is megvan a "Szenthármasság képe": így az "akaró" az "akart dologgal" az "akarással" kapcsolódik egybe. Az akarat azonban nem elégszik meg az akart dolog megtalálásával, nem az a célja, hogy csak találjon, hanem hozzátartozik az is, hogy az ismerttel hasonuljon ill. azonosuljon. Csak kezdetben különálló /vég/pontok, melyek majd homogén egységbe forrnak.

/Az akarat persze nem ilyen tisztán jelenik meg, hanem tettekben/pl. a látásban - ha látni akar valaki valamit/ nyilvánul meg és találja meg a célját, tehát újabb stukturáltságot eredményez./

Ezenkívül az egyéni akarat mellett megtalálható a közös akarat is. De ez nem ugyanazokat az egyéni akara-

tokat foglalja magába, hanem inkább hasonlókat. Ha az egyes nem is tudja, de bizonyos esetekben az egyesek közösségben felismerik, hogy együtt mit akarnak. A boldogságot mindenki akarja /vagyis közös akarat/, de másnak és másnak ismerik, ezért valósul meg különböző szinteken.

A lélek mint teremtmény szintén változás alatt áll, jelenti ki az egyháztanító. Míg a testek térben is változnak, ez csak időben történik. Két irányba terjed ki: a múlt és a lehetőség felé /a lelki jelenidőhöz viszonyítva/ - emlékezik, akar és ért /viszonyul/. /Epist. 18./

Az akarat elválás, elkülönülés. Szembenállás a Transzcendenciával. Vagy mellett vagy ellene. Nem függetlenül létrejött, azaz teremtmény, de szabad teremtmény. Öntudatával különbséget érez Maga és a Más között. Az örök törvény részeit tartalmazza magában /hasonló/ és erre építve hatolhat előre.

Ágoston így fohászkodik: "ne engedd többé, hogy szét-szóródjam sokfelé, hanem inkább adj összeszedettséget, irányítsd lelkemet a külső dolgokról önmagamra, magamról pedig Hozzád." /Soliloq.36./ A Sok és az Egy /egyes/, a rész/leges/ és az egész szembenállása. Régi probléma merült fel újból. Most talán a plotinoszi megközelítés látszik legalkalmasabbnak. A sok a természet rendje, ezzel szemben az Isten áll, de a szerző hűen önmagához ezt az egyesent, az "éne" keresztül fogalmazza újra. És ez az

egy is alkotórész, részesült /participatio/, tehát részleges ismeretű a Tökéletes viszonylatában, ezért ismer különbségeket, árad kifelé, nincs önmagában.

Így válik érzekelhetővé, hogy nem egy platonai dualisztikus rendszerről alkothatunk képet. Persze nem egyértelműen, de egyfajta emanáció-tanszerűség figyelhető meg a teremtés után /de nem az !/. Két oldalról befolyásolt mozgás ez, az emberi akarat szabadon dönthet, hogy elfogadja-e vagy elveti az Abszolútumot valamilyen mértékben ill. közelíteni, beolvadni is tud segítséggel a Totalitásba.

Az akarat állandó törekvés. "Ne nyerje meg tetszésedet, ami vagy, ha azt akarsz elérni, ami még nem vagy; mert amint tetszelegsz magadnak, hátramaradsz; ha azt mondd: elég, veszve is vagy." /Sermo.15.de verb.ap./ Saját magát az akarást akarja és ez mindig továbbvisz, mindig "új" nemismertre irányul. Itt már jogosult sőt kötelező a bölcselő egy eddig általam elhallgatott gondolatát közölni: az akarat kettős vagy két akarat hat az Akaratban. "Mondom, parancsolja a lélek, hogy akarjon. Nem parancsolná, ha nem akarná és a parancsa mégsem teljesül. Ámde nem akarja az egész teljességgel, tehát nem is parancsolja teljes igazában. Csupán annyiban parancsol, amennyiben akar és olyan mértékben nem teljesül a parancs, amilyen mértékben ezt nem akarja. Az akarat parancsolja, hogy akarási legyen. Nem más parancsolja, hanem ő maga. Ámde nem parancsol egész teljességgel s ezért nem teljesül, amire a parancsot megadta. Ha nem volna megosztott, nem adná parancsba,

hogy legyen valami, hiszen az máris meglegne. Tehát részben akarunk és részben nem akarunk... Ezért két akarat létezik, az egyik közülük nincs meg a maga teljes valóságában, s ami hiányzik belőle, a másikban lapul... /Conf. VIII.9.21./ Ezt a lélek betegségének nevezi, melyet a szerző szellemében a testbe zárt lélek problémájaként értelmezhetünk, de az idézett szövegben sokkal nagyobb gondolatiság érzékelhető...

Úgy tűnhet, hogy a törekvés a jövő felé irányul. De ez így nem igaz. A jövőt eredményezheti /azaz az örök jelent/ az egyén pillanatnyi lényéhez képest; a törekvés a nemismertre, azaz amég vissza nem emlékezettre, azaz a Múlt-ra célzatos. Az ember számára a teljességigény, az örök még csak ott átélt, ezért vezet az út a bensőn át /mivel ez ott hordozott/. E gondolatok után a rendszer evidenciája, hogy a világ kicsi és mellékes e léptéknek.

A törekvés hasonulás. Ha a ki nem mondott gondolatát, mint gondolatcsírát tekintjük, a teozishoz jutunk, mely mind a gnosztikus, ujplatonikus, mind az egyházatyák körében ismeretes: addig hasonul az egyén az Istenhez míg megistenül, azaz felolvad Istenben. Augustinusnál az isteni dominancia jelentős és a hozzá vezető út sem feltétlen egyenes.

Mert az akarat küzdelem is. Ugyanis "képtelen magát megismerni és a dicsőség koronáját nem nyerheti el más, csak aki győzött; ám nem győzhet más, csak aki harcolt; sem nem harcolhat más csak, akinek ellensége van." /In.

Ps.60./ A küzdelem is többrétű, nemcsak a jó és rossz ellentéte, hanem ezeken belül is általánosabban a sok közül az egy kiválasztása.

Az ember választhat szabadon. Igen és Nem. Ez a fá-tuma, hogy mindig választásra kényszerül. Saját tudatá-val, saját akaratával szabadon élhet. De a választási pontok kötött értékűek. Egyik örök a másik időleges, az egyik valós, a másik látszólagos. Mércéje az előrelátás, "időben" mennyit képes felfogni. Állandóan, minden pillan-atban a végtelenhez kell viszonyulnia. Ez elől nem menekülhet, nem állhat meg, mert ez is a tagadást jelentené, mondja határozottan a hippói püspök.

Az egyén fokról fokra, lépcsőről lépcsőre kerül /metafizikai-ontológiai és etikai tökéletesedés/. Mögötte más választások sokasága áll, állapotokból újabb állapotok-ha jut, közben értékel, rangsorol. Döntések sokasága, ítéletek: aki a jót választja, előbb megveti a rosszat. Ítéletei mögötte vannak - felelősége van: elítélhető /ön-magát lelkiismeretével és az örök törvény erejével/. Bi-rája, tanúja önmagának önmaga ellen. Elsősorban bűneiért felelős, mert ezeknek csak ő a végső oka, a jótetteinek azonban nem.

Az akarat lehet viselkedés is. Ez a forma, a megnyil-vánulás. A jelenben a tettben hat és jellemzi az akaró egyént. De az apologéta kihangsúlyozza, hogy ez nem fel-tétlenül szükséges, a beleegyezés, a szándék is elégséges, mivel a viselkedés már az akarat véghezvitele. Gyakran csak ez a jelleg vehető észre /emberi mérce/.

Rátérhetünk a rosszakarat és jóakart megkülönböztetésére. "Az anyag romlottsága nem eredeti, hanem szerzett, ez nem oka a rossznak, hanem annak következménye." /De libarbitr./ Megkülönböztet Ágoston fizikai, pszichikai és erkölcsi rosszat, de bűnök csak az utóbbi számít. A rossz nem önálló szubsztancia, hanem hiány, a jó hiánya, a semmi /mert Ige nélkül lett/. A rossz célszerű is /De ordine/: szükséges az összhanghoz és ~~harmóniához~~ ^{arányosság}hoz, mert a hiány megfogalmazása a tökéletesség igénye. A rossz a teremtmények műve, de a rossz egy felsőbb értékelés jója is lehet /pl. bírói ítélet, a katona emberölése harc közben stb.../ és a véletlen rossztettek sem értékük szerint rosszak. Isten rosszat közvetlenül nem csinál, csak megenged és a rosszul élő mindig elszenved a rosszat, vagy csak szenvedőként, vagy okozóként is.

A rosszakarat, az Isten helyett csak önmagát igénylő akarat. De ez nem a szabad akarat, ez a szabad akarat visszajelése. Az akaró visszaél a szabadságával, kéjvágytól irányított. Szabadon a kényszert választja, azaz a kényszerért lemond a szabadságról /akaratáról/. Nincs meg benne az örök felismerése és az esetleges, időleges mellett dönt, pedig a dolgok folyama nem áll meg. Nem a dolgot kell megpróbálni kiragadni, hanem magát a folyamatot, s annak forrását, figyelmezteti korát az egyházatya.

Azért rossz a rossz, mert kényeser, mert akaratunk ellenére is elveszthetjük és szenvedés a hirtoklása is: "Szolga voltam és szerettem a szolgaságot; vak voltam és vágyakoztam a vakság után, meg voltam kötözve és nem

gyűlölttem a bilincseimet." /Soliloq.6./

A bűn a kéjjel kezdődik, gyönyörködik az elbukó, majd beleegyezik a kísértésbe és küzd szándéka megvalósításáért. Egy feltételezett Jó vagy jónak lenni akaró, mint lényéből fakadó, mindig jó - relatív mindörökké. Ha semleges vagy elmenekül, visszaesik ugyanígy és negálja jóságát: " aki ismeri a jót és nem cselekszi, a jó ismeretét is elveszti" /De lib.arbitr.I.3.c.18./ Állandó készenlét és tevékenység az ember dolga.

A szabad akarat nem egyenlő az önmagában való felemelkedéssel. Ez csak a rosszakaró hite, hogy több és több lesz /De Trin X.k./ Mindenki bűnös valamilyen mértékben. A bűn három úton keletkezik: első az eredendő bűn /peccatum originale - ez a kategoria Augustinus találmánya/; második a szabad akarat következménye; harmadik a bűn fertőző hatása. Ezért az ember, mint ember nem érhet el a Tökéletesség fokára /ezt vallotta Platón és Ireneus is, majd később Anselmus/, mert az emberi lényeg vétkezett.

Az emberek közül a legnagyobb szabad akarral Ádám rendelkezett /De lib.arbitr.III./. Ő a legtökéletesebb ember, mert tudása különleges és léte harmónikus a természettel. Csak azzal lehetett megkísérteni, hogy olyan lehet, mint az Isten. Isten és Önmaga - s az utóbbit választotta. Ádám/=arámul ember/ az emberi tökéletességet vesztette el, mert Ádám akarata az emberi akarat ideája volt /túlzó realizmus/, látja az író. Tehát Ősünk előtt a végtelen távlat nyílt, benne rejlett akaratában és buká-

sában is a végtelenség célzatú felfogást erősítette meg. A vágy a hasonlóságból fakadt, a kísértés pedig az /istennélküli/ attribútumokhoz való ragaszkodás lehet, ezektől az Abszolutum elvetése /mint megismerhetetlen?/ és az Ember a Transzcendencia helyére önmagát helyezi. Hátartalan önbizalom és önigenlés.

Ádám utódainak öröksége így a nembeli tökéletlenség. A vallásbölcselelő elismeri a szülőktől átszármazó, azaz tradicionista felfogást és így az eredendő bűn fizikai úton, a libidóban kerül át a gyermekekre.

A jóakarát az egység világa. A jóakarát - szabad akarát. A szabad akarát a jóakarát. Az ember akarata a szabadságra irányul, de a jó, az nemcsak az ember műve. Ő csak a jót választja. A "teremtő teremtettek" /Augustinusnál ezt a kifejezést nem találtam/, az emberek nem tökéletesek /a Jó mércéje szerint/, így a jók okai sem lehetnek /csak az Isten jó és jó-teremtő/, mert ellenkező esetben ők is istenek lennének. A szabad akarát így beolvad az üdvtörténetbe. A két fél, az ember és a Transzcendencia tere, az emberben benne van a lehetőség és vágy a tökéletesre - részesedik a Tökéletesből, de továbblépni önmagában önmagával nem tud, csak ha Isten segíti kegyelmével.

Az apologéta fontos tana, hogy a jó választása csak a kegyelem, vagyis a megvilágítás, hatásában akarát befolyásolás segítségével lehetséges. Az ember lehetőség- a kegy vagy gondviselés pótolja ki hiányát. Minél jobb, igazabb,

annál hatalmasabb, szabadabb az akarata, mert az isteni /legnagyobb/ szabad akaratból annál nagyobb fokban részesül.

A kegyelem mindenkinek jut, de a boldogságra törekvésben a kegyelem visszautasításával megismételhetetlen folyamatot találunk. A visszaeső kevésbé részesül újból kegyelemben, mivel időben él, nincs újból. Az egyes egyszeri is!

A kegyelem beiktatása sarkpont az egyházatyánál. Különben a szabad akarat túllép alapján, önmagán, és az Istenen is. Ez a fojtószelepe. Így válik megokolhatóvá /behelyettesíthetővé/ az isteni gondviselés és emellett az ember önmagában mint végtelen lehetőség - kioltható. A hippói püspök ellenzi az önmegváltás mind gnozisra mind aszkezisre alapuló módjait. Ha nem iktatná be a kegyelmet az isteni tökély rendülne meg számára vagy legalábbis egy szintre süllyedne az emberrel /a teológiai okok dominanciája e kegyelem felfogásában figyelhető meg talán legjobban/.

Az akaratszabadság fogalmának meghatározásához, ki- mutatásához egy egész rendszert kellett kiépítenie, így etikája nagyrészt, de fontos ismeret- és lételméleti problémákat is érinteni. Közvetlen történelmi hatása is volt, de talán az európai gondolkodásra gyakorolt hatása jelentősebb. Másfél ezer év távlatából egy korunkhoz szokatlanul közel álló, vívódó lélek tárulkozik föl. Ő az "inkonzív-élet" hirdetője.

Örök értékeket keres és az első, kézzelfogható kapaszkodó pontot önmagában leli, de nem akar beszűkülni, "véges-sé" válni, vágyik a Mindenre, és talán ez a minden nem is a Transzcendenciát, hanem az immanens létet jelenti. De legalábbis ebben az értelmezésben beszélhetünk Ágoston individualizmusáról. Itt nem egy elkülönült remete áll előttünk, hanem éppen környezetével harmónizálni vágyó ember. Mindent meg akar érteni és helyenként nagyon jó leírásokat, eleven pszichikai észrevételeket, filozófiai értelmezéseket olvashatunk írásában. Észrevette, bár nehezen törődik bele, hogy az ember itt és most él.

Nem szisztematikus, inkább csillogó stílusú bölcselő. Így itt-ott kicsit következetlen és néha ellentmondásos. Gondolatmenetének kedvelt kifutása a paradoxon, de bizonyos pontok között jól működik a logikai észérvelése, ám amire alapoz az a tudattalan és amihez eljut az a kimondhatatlan. Az értelem határán túl pedig csak a hitet találja. De ez is egyéni élmény! Felfedezte az egyéniséget és saját magán be is mutatja. Persze nem ad, nem is adhatja az örök igazságot. A gondolkodó meghatároz valamit, de azt mindenki csak saját maga tudja magának megfogalmazni. A kommentáló logikai megközelítése eddig használható és a patrisztika e kiváló alakja innen már csak misztikusan követhető...

Címrövidítések:

Civ.Dei	- De civitate Dei
Conf.	- Confessiones
Ench.	- Enchiridion ad Laurentium sive de fide, spe et caritate
Epist.18.	- Epistolae 18.
De Gen.ad litt.	- De Genesi ad litteram
De lib. arbitr.	- De libero arbitrio
In Ps.	- Enarrationes in Psalmo
Sermo.15.	- Sermones 15.
Soliloq.	- Soliloquia
De Trin.	- De Trinitate

Felhasznált irodalom:

- Dr. Előd István: Katolikus dogmatika Bp. 1983.
- Földesi Tamás: Az akarat szabadság problémája Bp 1960.
- Kecskés Pál: A bölcsélet története Bp. 1961.
- Nyíri Tamás: Filozófiatörténet Bp. 1983.
- Szigeti József: A Marx előtti filozófia története
- Balogh József : Szent Ágoston, a levélíró Bp. 1926.
- Szabó Ágnes: Augustinus: A szabad aktráról I-II.ford./kézirat/
A. Augustinus püspöknek a pogányok ellen Isten városáról
írt 22 könyve, Pécs 1942.
- Szent Ágoston hippói püspöknek "A lélek Istennel való
magányos beszélgetéseinek könyve" Bp. 1958.
- A. Augustinus: Vallomások Bp. 1982.
- A. Augustinus: A Szentháromságról Bp. 1985.
- Promptuarium patristicum Dogmatica I-II. összeáll.P.Hermann
Hermenegild Bp. 1937.
- Promptuarium patristicum Ascetica - " -
- Promptuarium patristicum Moralis - " -